

PAPER DETAILS

TITLE: Ishak Pasa Sarayi mimari bezemelerinin giyim-kusamda kullanimi üzerine bir alıřma

AUTHORS: Hacer Nurgöl BEGİÇ

PAGES: 220-236

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1191333>

İSHAK PAŞA SARAYI MİMARİ BEZEMELERİNİN GİYİM-KUŞAMDA KULLANIMI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

 Hacer Nurgül BEGİÇ^a

Öz

İshak Paşa Sarayı; Eski Beyazıt'ta bulunan Birinci Dünya Savaşı'na kadar Bayezid Sancağı'nın yönetildiği bir yapıdır. Sarayın yapımı doksan dokuz yıl sürmüştür ve Küçük İshak Paşa zamanında 1784'te tamamlanmıştır. Mimarı, Ahıskalı ustalardır. İshak Paşa Sarayı Türk kültür tarihi açısından oldukça önemlidir. Kabartmalar, süslemeler ve bitkisel bezemeleri ile İshak Paşa Sarayı, Osmanlı Dönemi'nde Ağrı'da yapılan en büyük yapı olma özelliğini taşıyan, Selçuklu mimarisinin örneklerindendir. Saray kalorifer tesisatını andıran merkezi ısıtma sistemi ile ısıtılmaktadır.

Moda ve mimari; sanattan beslenerek birbirleri içerisinde etkileşimde olan disiplinlerdir. Birtakım akımların moda ve mimaride eş zamanlı olarak tasarımlarda etkili olduğu, yapılar ve bedenler biçimlendirilirken; tasarımcılar ve mimarların farklı teknikleri aynı yaklaşımlar için kullandıkları görülmektedir.

İshak Paşa Sarayı; Türk kültürü içerisinde sanat ve mimari açısından dikkat çeken eserlerdendir. Bulunduğu bölgeye değer katan bu eser; günümüz yapılaşmasında ayrı bir yerde tutulması ve Selçuklu mimari süslemelerinin gelecek kuşaklara aktarılması açısından da önemlidir. Moda tasarım sektörü; günümüzde oldukça hızlı yayılan ve toplumların her kesimi tarafından etkileşime sahip olan bir alandır. Bu çalışmada; moda kavramının giyim kuşam alanında hızlı yayılım gücünden beslenerek kültürel değerlerin benimsenmesi ve sahip çıkılması amacı ile kullanılmalıdır. İshak Paşa Sarayı'nın mimari yapısı ve süslemelerinden esinlenerek giyim kuşam alanında bir koleksiyon oluşturulmuştur.

^a Doç. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, beicnurgul@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Kültür, gelenek, giyim kuşam, İshak Paşa Sarayı.

A STUDY ON THE USE OF ISHAK PASHA PALACE ARCHITECTURAL DECORATIVES IN CLOTHES

Abstract

İshak Pasha Palace; It is a building where Bayezid Sanjak was ruled until the First World War in Old Beyazıt. The construction of the palace took ninety-nine years and was completed in 1784 at the time of Küçük İshak Pasha. Its architect is the masters of Ahıska. İshak Pasha Palace is very important in terms of Turkish cultural history. İshak Pasha Palace, with its reliefs, ornaments and floral motifs, is one of the examples of Seljuk architecture, which is the largest building built in Ağrı during the Ottoman Period. The palace is heated by a central heating system resembling a central heating system.

Fashion and architecture; They are disciplines that interact with each other by feeding from art. While some currents are influential in designs and fashion simultaneously in fashion and architecture, while structures and bodies are being shaped; it is seen that designers and architects use different techniques for the same approaches.

İshak Pasha Palace; It is one of the works that draw attention in terms of art and architecture in Turkish culture. This work that adds value to the region it is in; It is also important in terms of keeping it in a separate place in today's construction and transferring Seljuk architectural ornaments to future generations. Fashion design industry; It is an area that spreads very rapidly today and has interaction by all segments of societies. For this purpose; Study; It should be used with the aim of adopting and protecting cultural values by feeding from the rapid expansion power of the fashion industry. Inspired by the architectural structure and ornaments of İshak Pasha Palace, a collection was created in the area of clothing.

Keywords: Culture, tradition, clothing, İshak Pasha Palace

Giriş

Türkler, tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren çeşitli uygarlıklar kurmuş, gittikleri yerlere kültürlerini taşımış ve bulundukları bölgenin kültürünü etkilemiş ve etkilenmişlerdir. Anadolu'ya gelmeden önce İslamiyet'i kabul etmiş olan Türkler, Orta Asya'dan göç ederek Yakın ve Ortadoğu olarak adlandırılan bölgelerde kurdukları yeni devletlerde ve İmparatorluklarda Türk-İslam sentezi ile etkileri bugüne kadar sürmüş olan kültürel zenginlikleri oluşturmuşlardır.

Orta Asya kültürünü Anadolu'ya taşıyan Türklerin, göç ederken ve yerleştikleri Anadolu'da birçok kültürle karşılaştıkları ve bu kültürlerden etkilendikleri bir gerçektir. Türkler; kendi kültürlerini tüm özellikleri ile yaşatmaya çalışırken, karşılaştıkları diğer kültürlerin etkilerini de el sanatlarına yansıtmayı başarmışlardır. Günümüzde Anadolu'da çok değişik kültürlerin kaynaşmasını el sanatlarında görmek mümkündür. Özellikle dokuma, giysi ve süsleme sanatında bu durum fazlası ile hissedilmektedir (Begiç, 2019, s. 182). Anadolu'ya geldiklerinde burada daha önce var olan kültürleri özümseyerek, yarattıkları Türk-İslam kültürü ile harmanlayıp ilk önce Selçuklu ve devamında Osmanlı kültür anlayışını yaratmışlar ve çevre kültürleri de etkilemişlerdir. Anadolu-Türk toponomisi kültürel miras açısından irdelenirse; yeni kurulan yerleşmelere verilen adlar ya da Hristiyan nüfusun hâkim unsur olduğu yerleşme adlarının Türk halk etimolojisi kapsamında değişime uğramasıyla verilen yeni Türkçe yer adlarının izlerinin Orta Asya ve İran-Türk coğrafyasında sürülebilmesi, göçebe ve yerleşik Türk kültür mirasının Anadolu'ya dek taşındığını ortaya koymaktadır. Yine Selçuklu döneminde bazı önemli ve büyük Anadolu kentlerine unvanlar verilmesi geleneğinin, İran-İslâm kent medeniyeti ve kültürünün Anadolu'ya taşınmış mirası olduğu bilinmektedir. Bu anlamda, Orta Asya ve İran-İslâm kültür ve medeniyetlerinin Anadolu Selçuklu kentler sistemi kurgusu ve sistemi oluşturan mekânsal örgütlenmeler üzerinde gerek kültür ve medeniyet kurumları gerekse toponomi kökenleri düzeyinde etkili olması kaçınılmaz bir sonuç olarak görünmektedir (Özcan, 2006, s. 22-23).

Öncelikle İran bölgesindeki uygarlıkların mimari tarzını, Selçuklu yapılarında fazlası ile hissedilen İran tarzı mimari anlayışının yerini, Osmanlı döneminde Mısır ve Arap yarımadasının fethinden sonra imparatorluğa getirilen Arap sanatçıların etkisi ile daha çok Arap etkilerine bıraktığı görülmektedir. Müslüman Arapların İran ve Orta Asya coğrafyasına getirdikleri ordugâh tipi camilerdeki bu maksure kubbesi geleneği İslam öncesi Türk kültüründe inanç dünyası ve yönetimle bağlantısı olan kubbe geleneği ile kaynaşmış, X. yüzyıldan itibaren de İslamiyet'i kabul eden Türklerle birlikte cami mimarisinde yeni bir yaratma heyecanı ile ele alınmıştır (Çetin, 2015, s. 120). Toplumsal yaşamın gelişmeye başlaması ile birlikte, coğrafi koşulların ve iklimin belirlediği giyim tarzlarında, insanların toplumdaki statüleri, yaptıkları işler, giysi için gerekli olan materyallerin temini ve gelişen zevkler gibi değişik faktörler rol oynamaya başlamıştır. Zamanla daha uzak coğrafyalar ile yapılan ticaretler ve daha iyi yaşayabilmek için yapılan göçler değişik kültürlerin kaynaşmasını sağlamıştır. Bu durum da dar bir coğrafyada bile değişik giyim

kültürlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Anadolu da bu durumdan etkilenmiştir. Çok eski çağlardan beri yaşanan bir bölge olması, göç yolları ve ticari yolların tam merkezinde yer alması, değişik kavim ve ulusların egemenliğinde kalması, Anadolu'nun giyim kültürü zengin bir kültürel zenginliğe sahip olmasına zemin hazırlamıştır (Begiç, 2019, s. 476). Osmanlı Dönemi'nde, hâkim oldukları topraklarda uzun süreli hâkimiyet kurmaları sonucunda özgün olan bir kültür anlayışını Osmanlılar egemen olduğu tüm bölgelerde hissettirmiştir. Günümüzde Türkiye'nin hemen her yöresinde Osmanlı uygarlığının etkileri fazlası ile görülmektedir. Bu etkilerin Osmanlı Devleti'ne bağlı bölge ve ülkelerde de sürdürüldüğü söylenebilir. Ağrı ili, Doğubayazıt ilçesinde bulunan İshak Paşa Sarayı Osmanlı kültürünü ve mimari anlayışını yansıtan en önemli eserler arasındadır.

A. İshak Paşa Sarayı

İshak Paşa Sarayı, Ağrı iline bağlı Doğubayazıt ilçesinde bulunmaktadır. Bayazıt Sancağı Osmanlı-İran çatışmasında kilit rol oynayan bir bölgedir. Bayazid, Osmanlı-İran sınırına çok yakın olması hasebiyle Osmanlı ve İran arasındaki sınır anlaşmazlıklarında başat rol oynayan önemli yerlerden biri olmuştur (Tuncel, 1994, s. 493) Çaldıran Savaşı ile birlikte Osmanlı egemenliğine geçmiştir. Daha sonra çeşitli kereler önceleri İranlılarla yapılan savaşlarda sürekli el değiştirmiş, en son Osmanlı idaresinde kalan bölge, Erzurum vilayetine bağlı sancak olmuş, Cumhuriyet döneminde Doğubayazıt adını almıştır. Bayazıt önce il merkezi iken Ağrı (Karaköse)'nin il yapılması ile buraya bağlı ilçe merkezi olmuştur. Adını Celayirli Sultan Ahmed'in (1383-1410) kardeşi Şehzade Bayazıt'tan (1382-1383) almıştır. Bayazıt bölgesi, Sultan I. Selim zamanında Safevi'lerin mağlup edilmesi üzerine (1514 Çaldıran Savaşı) Osmanlı egemenliğine geçmiştir. Bazen Van, ama çoğunlukla Erzurum Vilayeti'ne bağlı bir sançak olan Bayazıt Sancağı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra ayrı bir vilayet şeklini almıştır. Ancak vilayet merkezi, Karaköse'ye nakledilmiş ve vilayetin adı da meşhur Ağrı dağına izafetle Ağrı'ya çevrilmiştir (Karataş, 2010, s. 104).

Bayezid Sancağı Osmanlılar'ın doğudaki Serhad sancaklarından birisidir. Sürekli el değiştiren bir bölge ve merkezden oldukça uzak olması otoritenin kurulmasını egemenlik hükümlerinin uygulanmasını güçleştirmektedir. Göç ve ticaret yolları üzerinde olması, sık sık yapılan savaşlar sonucu değişen yerleşik nüfus itibarı ile oldukça karmaşık bir demografik yapıya sahip olan bu yüzden başka devletlerin de ilgi odağı olmuştur. Bayezid Sancağı'nda bölgesel beylerin

ve yöneticilerin bu nedenlerle bazen zorunlu olarak, bazen de otorite boşluğunu fırsat bularak keyfi tutumları nedeniyle kendi koyduğu kuralları uygulamaya çalışması, bölgede günümüzde var olan feodal yapının temellerini oluşturduğu söylenebilir. Bayezid, Osmanlı Devleti'nin kuvvetli zamanlarında bir sınır şehri olmanın zararlarını hissetmezken imparatorluğun zayıfladığı dönemlerde bu durumundan zarar görmeye başlamış ve XIX. yüzyıldan itibaren doğudan gelen istilalarda daima ilk hedefi teşkil etmiştir. 1822'de İran, 1828, 1854 ve 1877 tarihlerinde Ruslar tarafından istila edilen şehir, bittabi harap olmaktan kurtulamamıştır. Bayezid Sancağı 1845 tarihinden itibaren Tanzimat Fermanı'nın gerektirdiği idari, mali, toplumsal ve askeri ıslahatlara sahne olmuştur (Lütfi Efendi, 1328/1913, s. 13). Ancak gerek İran ve Rus istilalarının şehirde meydana getirdiği kargaşalıklar ve halkın başka yerlere göç etmek zorunda kalması, gerekse toplumsal yapının aşiretlerden oluşması gibi nedenlerle kalıcı iyileştirmelerin önü açılmamıştır. Bu gerçeğin bilincinde olan Osmanlı idaresi aşiretleri önce idari birim şekline sokarak bunlara yönetsel sorumluluklar dağıtmış, sonra da bunların askeri potansiyellerini göz önüne alarak aşiretleri hafif süvari alayları şeklinde askeriyeye dahildir (Kaya vd., 2014, s. 562-563).

Prof. Gazanfer Erim İshak Paşa Sarayı'nı Feodal bir rejimin sosyo-kültürel ürünü açısından değerlendirmeyi önererek şu açıklamalarda bulunmuştur: "Bu yapı inşa edildiği çağdan (1784) ve yurt bütününden daha çok, içinde bulunduğu bölgesel ortamın, ekonomik, etnik, politik ve kültürel nitelik ve özelliklerini yansıtan dikkat çekici bir örnektir. Bu tip örnekleri belki daha az gösterişli olarak yurdumuzda bugün de bulmak mümkün olabiliyor. Bunlar, belirli bölgelerde kesin egemenlik kurmuş bey ve ağaların yaşadıkları yapılarıdır. Bu ağalar egemenlik kurdukları halk üzerinde zenginlik ve kudretleriyle göz kamaştırmak ve hayranlık uyandırmak zorunluğundadır. Bu bakımdan zengin, güçlü ve görkemli bir görüntü onların varlıklarının vazgeçilmez bir gereği ve yaşama kuralıdır. Bunlar aynı zamanda, rakip ve düşmanlarına karşı hazırlıklı ve ihtiyatlı bulunmak zorundadırlar. Bir Kürt beyi olan İshak Paşa'nın zamanında bunlardan biri olduğunu biliyoruz." (Tütengil, 1977, s. 8)

Resim 1. İshak Paşa Sarayı. URL1

İshak Paşa Sarayı'nın 1634-1680 yılları arasında Bayezid Sancakbeyliği yapan Çolak Abdi Paşa döneminde inşaatına başlandığı bilinmektedir (Belli, 2009, s. 217). Bayezid Sancağını kontrolleri altında tutan Çıldır oğullarından I. İshak Paşa zamanında (1700-1784 yılları arasında) başlayıp torunu II. İshak Paşa zamanında tamamlanan bir seri imar hareketi Bayezid'i mamur ve bakımlı bir hale koymuş, bugün şehrin bir sembolü haline gelmiş olan İshak Paşa Sarayı da bu dönemde yapılmıştır (Kaya vd., 2014, s. 563). Bitiş tarihi ise sarayda bulunan kitabede 1784 (H.1199) olarak belirtilmiştir. Doğubayazıt ilçe merkezi bulunduğu yerin olumsuz koşulları nedeniyle 1938 yılında bulunduğu yerden bugünkü yerine taşınmıştır.

Bayazıt Anadolu'ya doğudan sokulmak isteyen istilacı ordulara karşı ilk hedefi teşkil eden bir kale olduğu gibi, aksi doğrultudaki askeri hareketler içinde bir üs teşkil eden Bayazıt, güvenlik endişesi ortadan kalkınca 1938 yılında eski yerinin 8 km. batısındaki Sarıova Tren İstasyonu mevkiine nakledilmiştir (Kaya, 2002, s. 74). İshak Paşa Sarayı, eski Doğubayazıt'ın merkezinde yer almasına rağmen şehir merkezinden, etrafındaki uçurumlarla ayrılır. Yalnızca doğudan giriş mevcuttur. Kayalık bir zemin düzlenip üzerine yapılmıştır. Saray, Eski Bayezid şehir merkezinde ve bu günkü Doğubayazıt ilçe merkezinin 7 km. güneydoğusunda bulunmaktadır. Şehirden biraz uzakta 25-30 m. yükseklikteki "Karaburun" denilen tepenin üç tarafı payanda duvarları ile takviye edilerek

üzerinde düz bir platform oluşturulmuş ve saray bu düzlüğe inşa edilmiştir. Tepenin yalnız doğu tarafında civar araziye bağlı olan sarayın giriş kapısı ve dar cephesi bulunmaktadır (Çetin, 2006, s. 132).

Osmanlı-Türk mimari tarzının geç örneklerinden birini teşkil eden İshak Paşa Sarayı Osmanlı Hanedan Sarayları ile gerek yapım şekli gerekse işlevleri konusunda benzerlikler göstermektedir. Kabul salonları, harem dairesi, avlusu ve camisi, Osmanlıların yönetim merkezindeki saraylarla benzer şekilde konumlandırılmıştır. İshak Paşa Sarayı, yerel hanedanın oturduğu bir yer olmasının yanı sıra, İmparatorluğun yönetiminin bulunduğu yer olan Topkapı Sarayı'yla; iki avlu, avluların etrafını 'U' harfi şeklinde çevreleyen birimler, bu birimlerin işlevi ve saray halkının yaşadığı özel bölüm, harem kısmıyla aynı düzenekte ve aynı amaçla yapılmış olması açısından dikkat çekicidir (Bulat, 2013, s. 24).

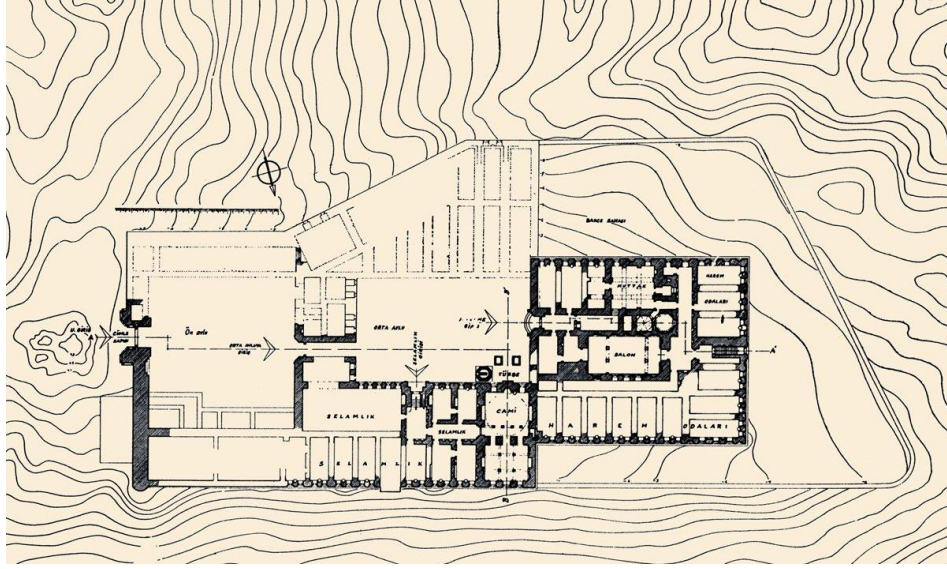
Saray doğu batı doğrultusunda inşa edilmiş olup 3 bölümden meydana gelmiştir. Saray süslemelerinde kullanılan teknik ve motifler, Selçuklu mimari tarzını yansıtmaktadır. Ancak bölgesel kültürlerin ve Avrupa etkilerinin olduğu da söylenebilir. Bu taş yapının her karesinde Selçuklu sanatının karakteristik özellikleri yer almaktadır. Ancak uzmanlar, Barok-Rokoko gibi dönemin Batı etkisinin yanı sıra İran'ın etkileriyle de yoğrularak değişik ve etkileyici bir karakter ortaya çıktığını, farklı medeniyetlere ait izleri olsa da saraydaki motiflere ve kompozisyonlara bakıldığında geleneksel Selçuklu sanatının ağır bastığını söylemektedir. URL2

Sarayın planında Türk saraylar geleneği hakimdir. Sarayın duvarları, Türk Hat Sanatının sülüs yazı örneklerinden ayet ve beyitlerle süslenmiştir. İslam-î bir süsleme özelliği göstermekle birlikte barok bir dekorla iri bitki motifleri ve hayvan figürleri günümüze kadar dayanırken, süsleme, döşeme, dolap, şerbetlik ve tabanlarından ahşap olan hiçbir parçanın kalmadığı görülmektedir. Sarayın duvarları ve tabanı taştandır. URL3

7600 m2 alan üzerine kurulu olan sarayda küçük bir şehirde olması gereken her şey düşünülmüş ve yapıldığı yerin olumsuz iklim koşullarına sahip olması nedeniyle içine bir nevi kalorifer tesisatı denilebilecek ısıtma sistemi dahi yapılmıştır. Sarayın dikkat çekici özelliklerinden biri saraydaki bu ısıtma yöntemidir. Şöyle ki; ocaklarda ısıtılan sıcak suyun, toprak künkler vasıtasıyla yapı içerisinde dolaştırılmasıyla bir nevi kalorifer sistemi oluşturularak iç mekânların ısıtılması sağlanmıştır. Özellikle bölgenin iklim koşulları da göze

alındığında, o dönem itibarıyla ne kadar ileri bir ısıtma sistemi olduğu bugün hâlâ şaşkınlık ve hayranlıkla karşılanmaktadır. URL2

Resim 2. İshak Paşa Sarayı Vaziyet Planı (TDV İslam Ansiklopedisi)

Moda, kavram olarak ortaya çıktığından ve insanlar tarafından benimsendiği günden beri, moda tasarımcıları giyim dünyasını yönlendirmek amacıyla farklı yöntemler kullanmışlar ve farklı olgulardan esinlenmişlerdir. Doğada ve çevrelerinde olup biten hemen hemen her şey tasarımcılara esin kaynağı olmuş, geçmişten günümüze kadar olan her türlü uygarlığın yarattığı kültürlerden etkilenmişlerdir. Özellikle sanatçıların ve zanaatkarların ortaya koydukları sanat eserleri ve el işçiliği eserlerde kullanılan resim, heykel, mimari yapılar ve bunlarda kullanılan bezemeler modacıların yararlandığı kaynaklar olmuştur. Anadolu'nun maddi kültür çeşitliliğinin zenginliği sonucu olarak sanat ve tasarımda da bu zenginlik dikkat çekici boyutta kendini hissettirmektedir. Bu bağlamda Türk süsleme sanatlarında kullanılan bezemeler;

-Bitkisel Bezemeler; Gül, lale, narçiçeği, sümbül, karanfil, leylak, mine, selvi, hurma, çam, salkım söğüt vb.

-Geometrik Bezemeler; Çintemani, üçgen, altıgen, kare, sekizgenler (kündekari).

-Figürlü Bezemeler; Kuş, ejder, balık, geyik, arslan, deve vb.

-**Nesneli Bezemeler;** İbrik, vazo, kandil, gemi, hançer, kemer, sütun, kale, mescit, köşk, cami vb.

-**Yazılı Bezemeler;** Rumi, hatai, sülüs, kufi ve nezih yazılar, tuğralar, latin harfleri

-**Karışık Bezemeler;** Bulut, güneş, ay, yıldız, deniz, akarsu, su, ateş stilize çiçekler, savaşı hayvanlar, mimari yapılar, gemi ve kalyonlar vb. aynı yüzeyde bezendiği görülür.

Moda ve mimari farklı disiplinler olarak ele alınsa da estetik kaygıları, yaratıcılık gibi faktörler bu iki alanı birbirine yakınlaştırmaktadır. Moda tasarımı ve mimari gerek yola çıkışları, gerek içerdikleri tasarım öğeleri, gerekse endüstriyel bir sanat aracı olmalarıyla aynı dili konuşan, yaratıcılık unsuruyla beslenerek estetik değerlere hitap etmeyi amaçlayan iki paralel sektördür. Giyinme ve mimari öncelikli olarak insan bedenini korumak, bedeninin zarar görmesini engellemek adına ortaya çıkmış, sonrasında estetik değerleri de gözeterek gelişmiştir. (Harmankaya, 2014, s. 192). Moda ve mimarinin tasarım merkezli gelişmesi ve insan odaklı olmaları çok eski tarihlerden itibaren birbirlerini etkilemelerine neden olmuştur.

Moda, eteklerin kaskatılar ve kafeslerle çılgın boyutlarda genişlediği Ortaçağ yıllarından, fabrika bacalarını anımsatan silindirik şapkaların endüstriyel devrimin sembolü haline geldiği 19. yüzyıla kadar genişleyen o müthiş stil ve yorum çeşitliliği içinde, referanslarını genellikle hep mimarlıktan aldı. Buna karşılık, giysinin mimariyi etkilemesi de yalnız tarih öncesi dönemle sınırlı kalmamış ve moda, modern mimarinin gelişiminde çok önemli bir rol oynamıştır (Tanglay, 2007, s. 59).

Bu nedenlerle tarih boyunca her iki disiplin de birbirlerine ilham kaynağı olmuştur. Özellikle yerleşik düzene geçilmesiyle birlikte bina yapısının ön plana çıkması, aynı zamanda toplum içerisinde statüyü belirleyen elbiselere ihtiyaç olması tasarımcıları ve mimarları yeni yapım teknikleri ile süslemeler konusunda yeni arayışlara yönlendirmiştir. Çevresindeki her türlü objeden yararlanmayı düşünen iki disiplin aynı zamanda birbirine de ilham kaynağı olmuştur. Mimari bir süsleme giysilere yansıtıldığı gibi, giysilerdeki süslemeler de mimariye yansıtılmıştır. Bu ikili ilişkinin farkında olan çağdaş mimar ve tasarımcılar kimi zaman ortak çalışma yöntemini de seçmişlerdir. Rem Koolhaas, Tadao Ando, Frank O.Gehry ve Charles Gwathmey gibi ünlü mimarlar Ralph Lauren, Alexander McQueen, Prada, Armani, Issey Miyake gibi

moda ikonları için koleksiyonlarının sergileneceği binaları tasarlarken, yarattıkları yapıları bu markaların tasarım çizgileriyle yorumladıklarını dile getirmektedirler (Güldür ve Bayram, 2016, s. 64).

Özellikle kültürel tasarımın ön plana çıkması ile sandıklarda saklanan çeyizlerden, binaların süslemelerine kadar kullanılan her türlü süsleme tasarımcıların ilgisini çekmiş ve tasarımlarında kullanmışlardır. Eşsiz mimari yapı örneklerinden olan Selçuklu ve Osmanlı Türk mimarisi de moda tasarımcılarının kullandığı kaynaklardan olmuştur. Daha çok saray, cami, konak, köşk gibi yerleşim mekânlarında yoğunluk kazanan mimari süsleme tekniği günümüz moda sektörü tarafından giysilere yansıtılmakta ve kullanılmaktadır. İnsanlar toplu olarak yaşamaya başlamalarından itibaren gerek ilahî gerekse erksel gücün peşinde olmuşlardır. Güçlü olmak, onlara toplumda ayrıcalık tanıdığı için bu güçlerini çevrelerindeki insanlara sürekli hatırlatacak objelere ihtiyaç duymuşlardır. Bu objeler giyim-kuşam, aksesuarlar veya toplumun durumuna göre çeşitli değerli eşyalar olmuştur (Begiç, 2018, s. 115).

Osmanlı tarzını yansıtacak şekilde inşa edilen ve iç mimari süslemelerinde yine Selçuklu Türk mimari tarzını esas alan İshak Paşa Sarayı'ndaki süslemeler bu konuda moda tasarımcılarının örnek alabileceği özellikler taşımaktadır. Her ne kadar sürekli yapılan savaşlar sonucu sarayın büyük kısmı yıkılmış olsa da yıkılmadan önce yapılan resim ve gravürlerle sarayın günümüzdeki kalıntıları bize yeterli bilgi vermektedir.

B. İshak Paşa Saray Bezemelerinin Giyim Kuşamda Kullanımı

Kültürel değerlerin kuşaklar arası aktarılması ve yaşatılması adına moda tasarımı gibi sektörlerden destek alınmaktadır. Moda olgusunun gücü, toplum tarafından göz ardı edilemeyecek duruma geldikçe, sosyologlar moda üzerine araştırmalar yapmışlar ve bir takım moda kuramları geliştirmişlerdir. Bu moda kuramları; modanın yayılım ve yokoluş sürecini incelemektedir. Sosyologlar; modanın yayılım sürecini incelerken bu yayılımların genellikle sosyal sınıflar arasındaki geçişlerine odaklanmışlardır. Bir giysinin ait olduğu sosyal sınıftan çıkarak diğer sosyal sınıflara yayılması kuramlar ile açıklanmıştır. Bu durum; toplumsal sınıflandırmanın ve modanın girift ilişkisi ile açıklanabilir. Moda tasarım sektörü günümüzde toplum tarafından daha çok benimsenen ve kabul gören bir sektör olma özelliği taşımaktadır (Öz vd., 2018, s. 18). Toplumun hemen her kesimine hitap etmesine rağmen özellikle genç nüfusu etkilediği düşünülecek olursa, kuşaklar arasında geçmişten günümüze ve günümüzden

geleceğe kültür aktarımı sağlayacak sektörlerin başında gelmektedir. Geçmişin kültürel motiflerini taşıyan tasarımlarla kültürler ve kuşaklar arası geçişler kolaylaşabilecektir. Bu bağlamda, moda tasarım sektörünün etkisinden yararlanılmak amacıyla İshak Paşa Sarayı'nın mimari tarzı ve bezemelerinden esinlenerek üç parçalık giysi koleksiyonu ile iki adet çanta tasarımı hazırlanmıştır.

1. Tasarım 1

Tasarımda İshak Paşa Sarayı'nın genel görünümünden esinlenilerek kubbeli yapıdaki camii ve minaresi ön plana çıkarılmıştır. Sarayda Osmanlı ve Selçuklu mimarisinin öğeleri yanında, Avrupa sanatının Barok üslubunun etkileri de görülmektedir. URL4 Stilize edilen mimari özellikler etek uçlarında işleme ve ceketin sağ kısmında kullanılmıştır.

Resim 3. Tasarım 1

Resim 4. İshak Paşa Sarayı Genel Görünüm. URL5

2. Tasarım 2

Giysi tasarımında İshak Paşa Sarayı'nın Taç kapısında bulunan niş içerisindeki kompozisyondan etkilenilmiştir. Geçme tekniğindeki bu girift madalyon simetrik olarak tekrarlayan dört değişik elemandan oluşmaktadır. Rokoko özelliği gösteren alçak kabartma tarzındaki bitkisel motifin merkezi de karşılıklı simetrik olarak yerleştirilmiş kalp formunda süsleme unsurları kullanılarak oluşturulmuştur. Sarayla ilgili incelemelerde bulunanlar bazı göz motiflerinin kompoze edilmesinden dolayı, madalyonları saraydaki neşenin, kem gözlerden korunması için nazarlık olarak yorumlamaktadır Ceket bu gözlerden korunması için nazarlık olarak yorumlamaktadır (Bulat, 2013, s. 26-27) Ceket bu nedenle mavi renk olarak tasarlanmıştır. Ceketin sol tarafına

madalyon motifi işlenmiş, sağ tarafı da İshak Paşa Sarayı'nın duvarlarının etkisinde kalınarak düz tasarlanmıştır. Bu şekilde tasarımda denge unsuru gözetilmiştir.

Resim 5. Tasarım 2

Resim 6. I. Taç kapıda Niş İçerisine Yerleştirilmiş Kompozisyon (Bulat, 2013: 26)

3. Tasarım 3

Harem Taç kapısının iki yanında Ab-ı Hayat çanağından yükselen ve Lale'yle biten yüksek bir kabartma bulunmaktadır. Bu kabartma da varlık bilgisinin Lale'yle tamamlanması ise ruhun uzanabildiği son nokta da Allah'ı bulduğu düşüncesini simgelemektedir. İslam kültüründe Lale çiçekten öte mukaddes sayılmıştır. Lale kelimesi ile Allah kelimesi aynı harflerden meydana gelmektedir. Ebced hesabında Hilal, Lale ve Allah aynı sayıyı vermektedir. Bu nedenle atalarımız Allah'ın ismini oluşturan harflere çok önem vererek Hilal ve Lale'yi el üstünde tutulan kutsallar haline getirmiştir. URL3 Tasarımda Harem Taç kapısının iki yanında bulunan Ab-ı Hayat çanağından yükselen kabartmadan esinlenilmiş. Pantolon ve üst giyim olarak tasarlanan kıyafet iki parçadan oluşmaktadır. Kabartma stilize edilerek kıyafetin sol kısmına motifler şeklinde işlenmiştir. Kol uçlarındaki püskül detayı yükselen ve laleyle son bulan hayat ağacı formunu vurgulamaktadır.

Resim 7. Tasarım 3

Resim 8. Harem Taçkapısı'nın Yan Duvarlarındaki Ağaç Motifi (Bulat, 2013, s. 37).

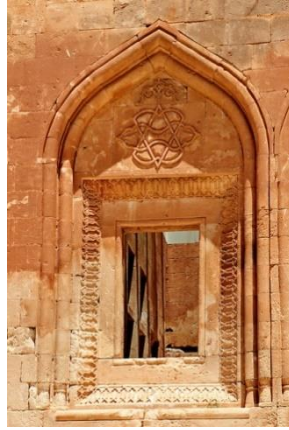
4. Tasarım 4

Çanta tasarımında İshak Paşa Sarayı'nın Tören Salonu'ndaki damalı duvar taş döşemeleri zemin olarak kullanılmıştır. Selâmlık kapısının iki yanında bulunan pencere boşluklarının üzerindeki bezemeler de çanta üzerine işlenmiştir. Ayrıca İshak Paşa Sarayı'nın genel görünümünden bir detay çantaya logo şeklinde işlenmiştir.

Resim 9. Tasarım 4

Resim 10. Selamlık Kapısı Pencerelelerinde Bulunan Kabartma. URL6

Resim 11. Tasarım 4 detay

Resim 12. İshak Paşa Sarayı Tören Salonu. URL1

5. Tasarım 5

Çanta tasarımında İshak Paşa Sarayı'nın ikinci avlusunda bulunan cami ve türbeden esinlenilmiştir. Bütün hüviyetiyle ayakta kalabilmiş mâbeyin dairesi yapılarından biri cami kısmıdır. Mâbeyin ikinci holüne açılan bir kapı ile doğrudan doğruya camiye girilir. Cami sarayın iki katı yüksekliğinde olup son cemaat yerinin üstü terastır. Caminin kible duvarı dış kenarında ise bir türbe bulunmaktadır. İçinde sanduka vb. bulunmayan esas türbe zemin altında dikdörtgen, üstte ise sekizgen planlı bir yapıdır. Üstte kırık piramidal bir külâhla örtülü olan yapının köşeleri, yonca biçimli iri sütunçelerle hareketlenen cepheleri boyutlu bitkisel çiçeklerle dolguludur. URL6 Tasarımda cami ve türbenin görünümü stilize edilerek çeşitli motifler halinde çantaya işlenmiştir.

Resim 13. Tasarım 5

Resim 14. İshak Paşa Avlusunda Bulunan Camii ve Türbe. URL6

Sonuç

İshak Paşa Sarayı; Türk kültüründe sanat ve mimari açısından dikkat çeken eserlerdendir. Kabartmalar, süslemeler ve bitkisel motifleri ile İshak Paşa Sarayı, Osmanlı Dönemi'nde Ağrı'da yapılan en büyük yapı olma özelliğini taşıyan, Selçuklu mimarisinin örneklerindendir. Bulunduğu bölgeye değer katan bu eser, Selçuklu mimari süslemelerinin gelecek kuşaklara aktarılması açısından da önemli bir mimari yapıdır.

İki ayrı disiplin olan moda ve mimarinin, tarihin eski dönemlerinden günümüze birbirinden etkilendiği görülür. İnsan odaklı ve tasarımı öne çıkaran her iki disiplin aynı zamanda birbirlerine esin kaynağı oluşturmaktadır. Moda tasarımcıları, çevrelerinde var olan her türlü materyali eserlerinde kullanabilirler. Özellikle günümüze intikal etmiş maddi kültür öğelerindeki işlemler, bezemeler ve süslemeler, günümüzde moda alanında ilgi odağı durumundadır.

Kültürel zenginliklerin bir parçasını oluşturan mimari eserler de moda alanında tasarım konusu olabilir. Bu tür üretimlerle kültürel birikimlerin geçmişten geleceğe aktarılmasında bir araç olarak faydalanmak mümkündür. Bu bağlamda Türk kültürünün önemli yapılarından biri olan İshak Paşa Sarayı'nın mimari tarzı ve bezemelerinden esinlenilerek kadın giysileri ve çantalar tasarlanmıştır. Benzer çalışmalarla kültürel zenginliklerimiz gelecek kuşaklara tanıtılarak kültürel bilinç oluşturulmasına katkıda bulunulmuş olacaktır.

KAYNAKÇA

- Begić, H. N. & Öz, C. (2018). Çankırı özel gün ritüellerindeki elmas taç geleneği. *Millî Folklor*, 118, 114-129.
- Begić, H. N. & Öz, C. (2019). Trabzon ve çevresinde kullanılan peştamal dokumaları ve günümüz tasarımlarında uygulanması. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(21), 475-492.
- Begić, H. N. & Öz, C. (2019). Geleneksel el sanatlarımızdan Elazığ "Palu çakması"nın sürdürülebilirliği üzerine bir çalışma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(2), 181-190.

- Belli, V., E. (2009). İshak Paşa Sarayı'nın Ağrı Dağı turizmi açısından önemi. *Türk Kültüründe Ağrı Dağı Bildiriler Kitabı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. 215-228.
- Bulat, S. (2013). İshak Paşa Sarayı taçkapılarının bezemeleri açısından değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 30, 19-43.
- Çetin, Y. (2006). Ağrı ve çevresinde Osmanlı döneminde mimari yapılaşma. *Sanat Dergisi*, 10, 127-149.
- Çetin, Y. (2015). Erken dönem İslam cami mimarisinde maksure kubbesi geleneğinin Türk cami mimarisindeki toplu mekân anlayışına etkileri üzerine bir değerlendirme. *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 35, 115-126.
- Güldür, M. M. & Bayram, S. (2016). Disiplinler arası etkileşim üzerine bir çalışma: moda ve mimari arasındaki etkileşim. *The Journal Of International Lingual Social And Educational Sciences*, 2(2), 59-74.
- Harmankaya, H., Yılmaz, A., Çetin, A. & Ercan, D. (2014). Moda ve mimari. *Zeitschrift für die welt der Türken/Journal of world of Turks*, 6(1), 191-199.
- Karataş, Y. (2010). XIX. Yüzyılın sonlarında Bayezid Sancağı'nın demografik yapısına dair tespitler. *Tarih Dergisi*, 52, 103-122.
- Kaya, F. (2002). Türkiye'de yeri değiştirilen şehirlere bir örnek: Doğubayazıt. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 7(7), 69-88.
- Kaya, F., Karataş, Y., & Özgül, I. (2014). Erzurum Vilayeti Bayezid-Diyadin-Karakilise Tutak ve Eleşkirt kasabalarının 1913 yılı sıhhi ve içtimai coğrafyası. *Journal of International Social Research*, 7(29), 562-572.
- Kaya, H. (2016). Bayezid sancağı örneğinde osmanlı idari yapısında yurtluk ocaklık sistemi. *Current Research in Social Sciences*, 2(1), 17-26.
- Öz, C., Kaya, R. & Begiç, H. N. (2018). Sınıfsız bir giysi olarak denim. *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür-Sanat-Mimarlık Dergisi*, 1, 16-24.
- Özcan, K. (2006). Anadolu'da Selçuklu kentler sistemi ve mekânsal kademelenme. (1). *METU JFA*, 2(23), 21-61.
- Tanglay, Ö. (2007). Modaya tasarım penceresinden bakan yazılar, Yasemin Şener söyleşisi. *Tasarım Merkezi Dergisi*, 2(59)
- Tuncel, M. (1994). Doğubayazıt. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (cilt. 9). 492-494.

Tütengil, C. (1977). Bölgesel az gelişme ve bölgeler arası dengesizlik sorunu. *Sosyoloji Konferansları*, 15, 1-14.

Sanal Kaynaklar

URL1.<https://turkisharchaeonews.net/site/ishak-pasha-palace>.
(erişim:10.09.2019)

URL2.<https://www.kulturportali.gov.tr/portal/agri-nin-gozdesi--ishak-pasa-sarayi>. (erişim:10.08.2019)

URL3.<https://csb.gov.tr/askin-ruhu-ishak-pasa-sarayi-makale>
(erişim:10.08.2019)

URL4.<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/agri/gezilecekyer/shak-pasa-sarayi>. (erişim:10.08.2019)

URL5.<https://turkisharchaeonews.net/site/ishak-pasha-palace>.
(erişim:10.08.2019)

URL6.<https://islamansiklopedisi.org.tr/ishak-pasa-sarayi>. (Erişim:10.09.2019).

